

GIAO LƯU VĂN HOÁ TRUNG QUỐC VÀ NHẬT BẢN THỜI CỔ-TRUNG ĐẠI

CHƯƠNG THẦU*

Trong lịch sử cổ đại, nền văn hoá chữ Hán của người Trung Quốc đã trở thành một trung tâm văn minh của vùng Đông Á và thậm chí là của cả thế giới. Người Trung Quốc với những sáng tạo độc đáo của họ về vật chất và tinh thần trong xã hội cổ đại, với sức mạnh của một quốc gia đất rộng người đông đã không ngừng thu hút các nước xung quanh giao lưu với họ. Trong quá trình qua lại với người Trung Quốc các nước láng giềng của Trung Quốc đã tiếp thụ ảnh hưởng to lớn của văn hoá Trung Quốc và dần dần ở khu vực Đông Á hình thành nên một “hành lang văn hoá” với văn hoá Trung Quốc là chủ đạo. Theo đánh giá của các nhà sử học Nhật Bản, đặc trưng của hành lang văn hoá Trung Quốc được thể hiện ở mấy điểm như sau:

1. Dùng chữ Hán của Trung Quốc.
2. Tiếp thu Nho học và tư tưởng của Nho học Trung Quốc.
3. Tiếp thu Phật giáo từ Trung Quốc truyền đến. Nền Phật giáo này có đặc điểm riêng là được truyền bá qua các sách vở kinh điển Phật giáo bằng chữ Hán, Phật giáo Đại thừa, Phật giáo nhà nước.
4. Tiếp thu các chế độ pháp luật của Trung Quốc⁽¹⁾.

* PGS. TS. Trung tâm Nghiên cứu Ngôn ngữ & Văn hoá Đông tây

⁽¹⁾ Theo Trần Ngọc Long, *Luận cương văn hoá Hán*, Nxb Đại học Bắc Kinh (Trung Quốc), 1993, trang 269

Căn cứ theo tiêu chuẩn đó, Nhật Bản trở thành một thành viên trong “hành lang văn hoá Trung Quốc” ở khu vực Đông Á.

Không phải ngẫu nhiên mà Nhật Bản trở thành một thành viên trong “hành lang văn hoá Trung Quốc” ở khu vực Đông Á. Xét về mặt vị trí địa lý, Nhật Bản là nước láng giềng có chung biên giới đường biển với Trung Quốc. Từ Nagasaki của Nhật Bản đến Thượng Hải của Trung Quốc chỉ cách nhau có 460 hải lý. Tuy trong thời cổ đại, kỹ thuật hàng hải chưa thật phát triển, việc thông thương bằng đường biển còn rất khó khăn, nhưng giữa Nhật Bản và Trung Quốc còn có Triều Tiên làm cầu nối. Với vị trí địa lý của mình, bán đảo Triều Tiên vừa là trung gian truyền bá văn hoá, vừa là nơi dừng chân để giảm bớt những khó khăn nguy hiểm trên tuyến đường biển Trung Quốc – Nhật Bản. Từ sau thời văn Đường (827-907) khi kỹ thuật hàng hải và kiến thức về gió mùa đã tương đối phát triển thì đại dương không còn là trở ngại trong việc giao thông qua lại giữa hai nước Trung – Nhật nữa, ngược lại, còn có phần thuận tiện hơn so với đường bộ. Vì vậy, việc hai nước có quan hệ tương đối chặt chẽ cũng là điều hoàn toàn tự nhiên.

Do sức hút mạnh mẽ từ nền văn hoá tiên tiến của nước Trung Quốc cổ đại, do vị trí

địa lý gần kề, thêm vào đó, dân tộc Nhật Bản là một dân tộc rất biết cách học hỏi những tri thức tiên tiến của người nước ngoài, cho nên trong suốt một thời gian dài của lịch sử, văn hoá Trung Quốc có ảnh hưởng sâu sắc tới Nhật Bản.

Sự ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc đối với Nhật Bản có thể nói là kéo dài đến hàng ngàn năm: suốt từ thời thượng cổ đến cuối đời nhà Thanh; tương đối toàn diện: từ kỹ thuật sản xuất vật chất, chế độ chính trị – xã hội cho đến hình thái ý thức; và sâu sắc: từ vận mệnh quốc gia cho đến phương hướng đi lên của lịch sử. Có thể nêu ở đây một vài ví dụ để chứng minh cho điều đó: Năm 645, sau cuộc cách tân lớn, triều đình Nhật Bản dưới sự ảnh hưởng của Trung Quốc, đã áp dụng chế độ pháp luật của triều đình nhà Đường (Trung Quốc), xây dựng nên một nhà nước kiểu trung ương tập quyền theo chế độ Thiên hoàng cổ đại. Nhỏ thì từ cách ăn mặc, tôn giáo, phong tục tập quán trong dân gian; lớn thì đời sống tinh thần của các tầng lớp nhân dân Nhật Bản... tất cả đều mang dấu ấn của văn hoá Trung Quốc.

Văn hoá Trung Quốc có ảnh hưởng một cách lâu dài, toàn diện và sâu sắc đến văn hoá Nhật Bản là một hiện tượng hiếm thấy trong lịch sử giao lưu văn hoá giữa các quốc gia trên thế giới.

Trong từng thời kỳ lịch sử khác nhau, sự ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc đối với văn hoá Nhật Bản cũng có sự khác nhau.

Mỗi thời kỳ cũng có trọng điểm khác nhau, độ mạnh yếu khác nhau. Điều này được quyết định bởi tình hình phát triển và nhu cầu của bản thân xã hội Nhật Bản. Có thể miêu tả một cách sơ lược về sự ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc đối với văn hoá Nhật Bản trong các thời kỳ lịch sử như sau:

- Từ thời Tuy trở về trước (thượng cổ đến 618), ảnh hưởng nổi bật của văn hoá Trung Quốc đối với xã hội Nhật Bản là ở các lĩnh vực văn hoá vật chất như kỹ thuật sản xuất các sản phẩm kim thuộc, kỹ thuật sản xuất nông nghiệp v.v... Do tiếp thu được các kỹ thuật sản xuất tiên tiến của Trung Quốc, trong một thời gian ngắn, Nhật Bản đã thoát khỏi trạng thái mông muội, tiến vào xã hội văn minh.

- Thời Đường (618-907), mặc dù tần số qua lại giao lưu giữa hai nước Trung – Nhật rất dày đặc, các lĩnh vực xã hội của Nhật Bản đều chịu ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc, nhưng mãi đến sau năm 645 (sau cuộc cách tân lớn) sự ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc đối với Nhật Bản mới thực sự là to lớn. Nhật Bản từ “mô hình nhà nước thị tộc” trở thành một nhà nước theo chế độ Thiên hoàng cổ đại – từ vận mệnh đến diện mạo của Nhật Bản đều có sự thay đổi lớn.

- Thời Tống trở về sau (bắt đầu từ thời kỳ trung và hậu kỳ của thời đại Bình An của Nhật Bản), cho đến cuối thời nhà Thanh (trước Minh Trị Duy tân của Nhật Bản), trong vòng hơn 900 năm, ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc đối với Nhật Bản chủ yếu

hoá Trung Quốc đối với Nhật Bản chủ yếu thể hiện trên các lĩnh vực hình thái ý thức: Nho giáo, Phật giáo, văn học, nghệ thuật v.v...

Ngoài ra, trong một số lĩnh vực mà nói, Nhật Bản hấp thụ văn hoá Trung Quốc trải qua một quá trình phát triển biện chứng không ngừng. Ví dụ, nền văn hóa tương đối nguyên thủy của Nhật Bản trong thời kỳ đầu – tiếp thu một cách trực cảm, rộng rãi nền văn hoá cổ đại tương đối tiên tiến của Trung Quốc – trải qua một giai đoạn tiêu hoá, biến thành cái của mình, hình thành nên một bộ phận văn hóa mới của Nhật Bản – lại tiếp tục tiếp thu thêm văn hoá của Trung Quốc – lại tiêu hoá và sản sinh ra văn hoá mới v.v... Thông qua vòng tuần hoàn như thế, sự tiếp thu văn hoá Trung Quốc của Nhật Bản ngày một thêm sâu sắc và không ngừng được nâng cao.

Nói một cách đơn giản hơn là, Nhật Bản trên cơ sở nền văn hoá tương đối nguyên thủy của thời thượng cổ, cho đến thời Đường, đã hấp thụ một cách rộng rãi văn hoá Trung Quốc trên các mặt khác nhau. Đến trung và hậu kỳ của thời kỳ của thời đại Bình An, sau khi việc đi sứ sang nhà Đường chấm dứt, trải qua một thời gian tiêu hoá văn hoá Đường, trên tất cả các lĩnh vực bắt đầu hình thành một nền văn hoá “quốc phong” mang đậm màu sắc dân tộc của người Nhật Bản. Ví dụ: Sự hoà nhập Thần Phật trong Phật giáo; sự ra đời và vận dụng của giả danh trong văn tự;

sự thịnh hành của văn học quý tộc theo kiểu Nhật Bản; Đại Hoà hội trong hội hoạ v.v...

- Từ sau thời Tống của Trung Quốc, Nhật Bản lại tiếp thu ảnh hưởng của văn hoá Tống Nguyên Trung Quốc. Ví dụ, về Nho học: lý học Tống Minh du nhập vào Nhật Bản; về Phật giáo: sự truyền nhập và ăn sâu của Thiền tông, Tịnh thổ tông vào giai cấp võ sĩ mới hưng thịnh và cuộc sống của phần lớn tầng lớp bình dân Nhật Bản, làm cho đời sống văn hoá Nhật Bản có diện mạo mới.

- Từ thời Minh Thanh trở về sau, các trường phái tư tưởng khác nhau của Trung Quốc đều có thể tìm thấy sự phản ánh trong văn hoá Nhật Bản.

Song song với sự tiếp thu ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc, ở một phương diện khác, do vị trí địa lý cách biệt của mình, căn cứ vào điều kiện thực tế của các thời kỳ lịch sử, Nhật Bản cũng có sự chọn lọc và đào thải ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc. Ví dụ như: chế độ khoa cử, hoạn quan... Vì vậy, bất luận là ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc có mạnh mẽ đến đâu, văn hoá Nhật Bản vẫn là một nền văn hoá riêng mang bản sắc dân tộc mà không phải là một phiên bản hoặc bản khác của văn hoá Trung Quốc. Đây chính là một đặc điểm riêng rất đáng tự hào của người Nhật Bản. Tất cả các sản phẩm văn hoá của Trung Quốc: tôn giáo, học phái, chế độ... một khi đã được truyền đến Nhật

Bản, thì nhất định có sự thay đổi về nội hàm tư tưởng. Trải qua một quá trình phát triển, nó sẽ hình thành nên một nội dung có nội hàm khác biệt. Đồng thời, trong điều kiện xã hội khác nhau, nó cũng có tác dụng lịch sử khác nhau.

Tất nhiên, trong thời kỳ cổ đại, do trình độ văn hoá của hai dân tộc Trung – Nhật khác nhau, chủ yếu là văn hoá Trung Quốc ảnh hưởng đến Nhật Bản. Cùng với sự phát triển không ngừng của sức sản xuất trong xã hội Nhật Bản, trình độ của văn hoá Nhật Bản cũng không ngừng được nâng cao. Thêm vào đó là khả năng đặc biệt của các dân tộc khác nhau trên các lĩnh vực công nghệ, kỹ thuật. Vì vậy, từ sau thời đại Minh Thanh của Trung Quốc, người Nhật Bản đạt được rất nhiều thành tựu trên mọi lĩnh vực khác nhau. Những thành tựu đó của người Nhật cũng được giới văn hoá Trung Quốc đương thời khẳng định, ca ngợi và thậm chí ở một số lĩnh vực, Trung Quốc còn cử người sang Nhật Bản để học tập người Nhật.

Cho dù một số kỹ thuật có thể là ban đầu do người Trung Quốc truyền bá sang, nhưng về sau được người Nhật Bản kế thừa và phát huy nên đã đạt được thành tựu nổi bật, ở một mức độ nào đó đã vượt qua người Trung Quốc. Đó cũng là một hiện tượng thường gặp trong giao lưu văn hoá. Nhưng dù sao, xét về mặt tỷ trọng và mức độ ảnh hưởng mà nói,

những hiện tượng đó so với ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc đối với Nhật Bản thì cũng chỉ là một phần thứ yếu.

Nói tóm lại, sự ảnh hưởng của văn hoá Trung Quốc đối với Nhật Bản trong thời kỳ cổ đại là tương đối lâu dài, sâu sắc và toàn diện. Sự ảnh hưởng đó không chỉ giới hạn trong thời Minh Thanh của Trung Quốc trở về trước mà cả sau này, trong các thời cận hiện đại, sự ảnh hưởng của nó cũng vẫn rất sâu rộng. Ngày nay, vẫn còn rất nhiều chí sĩ trong giới hoạt động văn hoá Nhật Bản quuyến luyến với văn hoá Trung Quốc, đặc biệt là đối với thơ văn Trung Quốc.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Ngọc Long (Chủ biên), *Luận cương văn hoá Hán*, Nxb Đại học Bắc Kinh, 1993.
2. Dương Trung Quốc, *Nguồn gốc của nông nghiệp lúa nước Châu Á và sự truyền bá của nó đối với khu vực Thái Bình Dương*, Nxb Hải Dương, 1938.
3. *Nhật Bản thư kỷ*, Ứng Thân Thiên hoàng thập ngũ niên bát nguyệt điều, Thập lục niên nhị nguyệt điều.